

4. Teoria i metodika navchalnix fundamentalnix dischiplin y vishiy shkoli. Zbirnik naukovix prac [Theory and Methods of Basic Fundamental Studies in Higher School: Collection of Scientific Papers]. – Krivoy Rig. Vidavnichiy viddil NMetAU, 2006. – 296 p.

5. Aktualni problemy vchodjennya vyshix navchalnix zakladiv Ukrainy do edinogo evropeiskogo osvitnyogo prostoru: Materialu mijnar. nauk. -metod. Konf. [Actual problems of entry of higher educational institutions of Ukraine into a single European educational space]. (Kiev, 22-23 listop. 2005 p.): Tezi dop. – K.: Kiev naz. torg. -ekon. un-t, 2005. – 225 p.

УДК 378.147.091.31-059.1

ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

*PECULIARITIES OF PERSONALITY-ORIENTED TRAINING OF STUDENTS IN A HIGHER
EDUCATIONAL INSTITUTION*

А.А. Братанич

Актуальність теми дослідження. Розвиток особистості, здатної до самостійного вирішення проблем, самовизначення і творчого саморозвитку є стратегічним завданням сучасної вищої освіти України в контексті глобалізації та євроінтеграції.

Постановка проблеми. Особистісно-орієнтовані засоби навчання у вищих навчальних закладах є необхідною умовою підготовки висококваліфікованого спеціаліста, який би був затребуваний роботодавцем не тільки в Україні, а й за кордоном.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами особистісного підходу в освіті займалися наступні вчені І. Бех, В. Давидов, В. Ільїн, О. Кивлюк, Л. Макаренко, С. Максименко, С. Яшанов та ін.

Постановка завдання. Створення у вищому навчальному закладі такого освітнього середовища, яке б сприяло процесу особистісного зростання кожного студента.

Urgency of the research. Development of a personality capable of independent problem-solving, self-determination and creative self-development is a strategic task of modern higher education of Ukraine in the context of globalization and European integration.

Target setting. Personality-oriented training tools in higher educational institutions are necessary condition for training highly qualified specialists demanded by employers not only in Ukraine, but also abroad.

Actual scientific researches and issues analysis. The problems of personally-oriented approach in education were studied by the following scholars: I. Bech, V. Davydov, V. Ilin, A. Kyvliuk, L. Makarenko, S. Maksymenko, S. Yashanov and others.

The research objective. Creation of an educational environment in a higher educational institution, which would contribute to the process of personal growth of each student.

Виклад основного матеріалу. Визначено витоки, напрями та обґрунтовано особливості особистісно-орієнтованого підходу щодо навчання студентів у вищому навчальному закладі. Здійснено аналіз різнорівневого, індивідуального, диференційованого, суб'єктивно-особистісного підходів у сучасній освіті України. Виявлено переваги й недоліки освітніх технологій та особливості організації процесу навчання майбутніх фахівців в контексті сучасний викликів освіти.

Висновки. Навчально-виховний процес на основі особистісно-орієнтованого підходу повинен відбуватися на основі врахування індивідуально-психологічних особливостей студентів; їх самостійності у виборі форм, методів і засобів навчання; самоконтролю; самооцінки результатів своєї діяльності.

Ключові слова: особистісно-орієнтований підхід, навчання, особистість, індивідуальність, вищий навчальний заклад

The statement of basic materials. The sources, directions and peculiarities of personality-oriented approach to students' training in higher educational institutions are defined. Analysis of multi-level, individual, differentiated, subjective-personality approaches in modern education of Ukraine was carried out. Advantages and disadvantages of educational technologies and peculiarities of organization of future specialists training in the context of modern educational challenges are revealed.

Conclusions. Educational process on the basis of a personally-oriented approach should take place taking into account individual psychological peculiarities of students; their independence in the choice of forms, methods and means of learning; self-control; self-assessment of their activities results.

Keywords: personally-oriented approach, education, personality, individuality, higher educational institution

Актуальність теми дослідження. Система освіти в Україні в європейському контексті та сучасне суспільство потребують посилення уваги до розвитку особистості, здатної до самостійного вирішення проблем, самовизначення і творчого саморозвитку, що знайшло відображення в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти України тощо. Реалізація цього стратегічного завдання вимагає модернізації навчально-виховного процесу з метою розвитку творчого потенціалу і здібностей студентів в межах вищої освіти України.

Постановка проблеми. Особливого значення набуває особистісно-орієнтоване навчання студентів, що сприяє їх самостійній й активній діяльності, адаптації до мінливих умов життя, досягненню високої соціальної взаємодії і духовного самовдосконалення.

Постановка завдання. Освітньому середовищі вищого навчального закладу необхідно створювати умови для особистісного зростання кожного студента. Створення таких умов зумовлено потребами формування фахівців

нової генерації носіїв соціальної та професійної діяльності, високої культури, із розвиненими індивідуальними здібностями, спроможних осмислювати та проектувати власну навчально-виховну діяльність, здатних взяти на себе відповідальність за прийняття рішень. У цьому процесі на перше місце виходить уміння відстоювати власну позицію, думку та ініціативу. Крім того, на можливість отримання максимальних результатів у навчанні студентської молоді можна розраховувати шляхом створення освітнього простору, який є ефективною організованою системою, що реалізується в аудиторних і позааудиторних заняттях і дає змогу студентам відчутти себе особистістю та орієнтуватися на власний індивідуальний розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі розвитку особистості присвячували свої дослідження як психологи-класики (Л. Божович, Л. Виготський, Г. Костюк, А. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.), так і представники сучасної психологічної науки (Л. Анциферова, І. Бех, Л. Буєва, Н. Коломенський, С. Максименко, В. Семиченко, В. Слободчиков та ін.). Педагогіку особистості створювали багато відомих педагогів (Є. Бондаревська, І. Зязюн, В. Ільїн, Н. Миропольська, В. Серіков, О. Скрипченко, Г. Шевченко, І. Якиманська та ін.), особистісний підхід в освіті та вихованні розробляли І. Бех, В. Давидов, В. Ільїн, С. Максименко, С. Яшанов та ін.

Виклад основного матеріалу. Динамічний розвиток суспільства вимагає формування яскравої, індивідуальної, прагматичної, креативної і незалежної особистості, здатної орієнтуватись у соціумі, який швидко змінюється. Тому актуальність особистісно-орієнтованого підходу визначається потребою суспільства у підвищенні рівня особистісно-орієнтованого виховання студентів і відсутністю у вищих навчальних закладах необхідних умов, які спонукають молодь до організації своєї життєдіяльності за нормами загальнолюдських цінностей.

Мета дослідження - обґрунтувати особливості особистісно-орієнтованого підходу до навчання студентів у вищому закладі освіти.

Реалізація поставленої мети вимагає вирішення таких завдань:

- Здійснити аналіз різнорівневого, індивідуального, диференційного, суб'єктивно особистісного підходів у сучасній освіті України.
- Визначити переваги освітніх технологій у контексті дослідження.

Освітнє середовище вищого навчального закладу покликане формувати загальну спрямованість і ціннісні орієнтації особистості студента як основу поведінки і всієї його життєдіяльності. У цьому сенсі особистість завжди конкретно історична. Вона - продукт своєї епохи і життя країни, сучасник і учасник подій, що становлять віхи історії суспільства і її життєвого шляху.

Особистісно-орієнтований підхід у сукупності всіх напрямів (культурологічної концепції Є. Бондаревської; аксіологічної концепції особистісного виховання; позиційно-дидактичної концепції особистісно-орієнтованого навчання, розробленої В. Серіковим; проєктивної моделі акмеологічних концепцій; психолого-дидактичної концепції І. Якиманської) означає створення умов для розвитку особистісних якостей студентів, орієнтацію на їхній індивідуальний досвід, можливості, потреби, інтереси; визначає особистісну модель взаємодії педагога і студента.

І. Зимня трактує термін «підхід» як світоглядну категорію, у якій відображена соціальна установка суб'єктів навчання як носіїв суспільної свідомості; самоорганізація освітнього процесу, яка охоплює всі його компоненти, серед них і суб'єктивні педагогічні взаємодії (студента та викладача) [2, с. 75].

Д. Леонтьєв, розвиваючи теоретичні положення концепції особистості та особистісного змісту, розробив теорію значеннєвої сфери особистості як вищого компонента структури особистості, що визначає індивідуальність особистості. Зокрема науковець подає «Особистість як психологічне утворення, як регуляторна система конституюється функціями виділення

суб'єктом себе з навколишнього світу, презентації і структурування ним своїх взаємин зі світом і підпорядкування своєї життєдіяльності стійкій структурі цих взаємин, на противагу актуальним на даний момент імпульсам і зовнішнім стимулам» [4, с.154].

Індивідуальність розглядається як неповторна своєрідність кожної людини, що здійснює свою життєдіяльність як суб'єкт розвитку впродовж життя. Ця своєрідність визначається сукупністю рис і властивостей психіки, що формується під впливом різноманітних чинників, які забезпечують анатомо-фізіологічну, психічну організацію будь-якої людини.

Учення про індивідуальності представлено в концепції особистості А. Асмолова. Вчений писав, що «життєвий шлях особистості – це шлях становлення її індивідуальності» [1, с. 38].

Аналізуючи концепцію К. Юнга, розуміємо, що цілісність особистості формується і виявляється в самостійності та містить у собі свідоме і несвідоме. Це складний внутрішній світ особистості. Особистість індивідуальна і соціальна, але вбирає в себе не тільки вплив сучасних соціальних умов, але й увесь історичний досвід людства, ув'язнений в архетипах колективного несвідомого. Особистість обробляє цей досвід людства і будує на цьому фундаменті свою неповторність, індивідуальність. Розвиток особистості як процес - це індивідуалізація. К. Юнг писав: «Індивідуалізація полягає в тому, щоб стати окремою істотою і, оскільки ми розуміємо під індивідуальністю нашу найглибшу і незрівнянну унікальність, – стати самостійною індивідуальністю» [8, с. 235].

Представники гуманістичного напрямку в педагогіці і психології розглядали індивідуальність як рівень розвитку особистості, але це рівень самоактуалізації особистості. Особистість сама здійснює свою самопобудову, свій розвиток.

І. Якиманська [5], аналізуючи попередні положення дослідників особистісно орієнтованого підходу до навчання, вбачає в них багато спільного:

а) основним джерелом розвитку особистості визнається навчання;

б) особистість формується із заздалегідь спланованими якостями і здібностями;

в) під «розвитком» розуміємо здобуття знань, умінь і навичок;

г) визначення механізму засвоєння навчальних взаємодій виступає як основне джерело розвитку особистості.

Ці положення, на думку вченої, не відповідають сучасній ідеї особистісно орієнтованого навчання, оскільки в них ігнорується неповторний суб'єктивний досвід індивіда, що, за І. Якиманською, означає «досвід життєдіяльності, який набувається дитиною до школи в умовах сім'ї, соціокультурного оточення, у процесі сприйняття і розуміння нею світу людей і речей» [6, с. 32].

На думку І.Якиманської, суть особистісно орієнтованої педагогіки, складає «визнання учня головною дійовою фігурою всього освітнього процесу» [6, с.36].

Особистісно-орієнтоване навчання відповідає принципам природовідповідності, культуровідповідності, індивідуально-особистісного підходу, що сприяє розвитку образного сприйняття і творчого мислення, формуванню емоційно-особистісного ставлення до навчання.

З огляду на це концепції розвитку особистості різних психологів доходимо висновку, що індивідуальність є вищим, інтегративним рівнем особистості, рівнем, на якому формується значеннєва сфера особистості: зміст і призначення життя, спрямованість або фундаментальні життєві проблеми, значеннєві орієнтації або цінності життя, ставлення людини до самої себе і до світу.

Індивідуалізація навчання дає змогу створити оптимальні умови для реалізації потенційних можливостей кожного. Вона спрямована на подолання невідповідності між рівнем навчальної діяльності, що задають програми, і реальними можливостями кожного зі студентів. Врахування їхніх особливостей має комплексний характер і здійснюється на кожному етапі навчання, а засобами індивідуалізації навчання виступають індивідуальні й групові завдання; форми організації навчальної роботи: фронтальна, групова, індивідуальна. Як компоненти індивідуалізації навчання на всіх етапах навчання є контроль і самоконтроль. Разом із тим, однією з форм індивідуалізації навчання стає програмоване навчання й упровадження в навчальний процес технічних засобів навчання.

Особистісно-орієнтований підхід до навчання стає можливим завдяки суспільно-політичним, економічним і соціальним перетворенням нашої країни за останнє десятиліття. Цей підхід передбачає особливий освітній процес, пов'язаний з постановкою чітких цілей і своїм змістом спрямований на розвиток особистості в процесі навчання.

Саме орієнтація на особистість у процесі навчання у вищому освітньому закладі спрямована на особистісний потенціал майбутнього фахівця, на його професійну самореалізацію, неповторність, ініціативність, на розвиток у нього здатності адаптуватись у складних соціальних і професійних умовах.

Особистісно-орієнтована освіта включає такі підходи: різнорівневий, індивідуальний, диференційний, суб'єктивно особистісний.

Для забезпечення особистісно-орієнтованого підходу навчання студентів використовуються такі педагогічні технології: самостійного розвиваючого навчання, педагогіка співробітництва («проникаюча» технологія), гуманітарно-особистісна технологія, ігрові технології, технології розвиваючого навчання, проблемне навчання, технологія індивідуального навчання, технології диференціації за рівнем, колективне навчання [7, с.127].

Методи і засоби навчання повинні обиратися таким чином, щоб кожний студент мав змогу проявити себе і свою неповторність, свої здібності, вибірковість до матеріалу, виду й форми досліджуваного предмета.

Особистісно-орієнтований підхід до навчання розглядає студента як особистість, індивідуальність, а не як колективний суб'єкт.

Концепція особистісно-орієнтованого підходу передбачає опору на особистість у процесі навчання, врахування її індивідуальних фізіологічних, психологічних, пізнавальних і вікових особливостей, потреб, рівня підготовки й мотивів, а також орієнтацію на інтереси особистості. Викладач при цьому виступає і як предметник, і як психолог, що дає змогу розкрити справжні можливості кожного окремого студента і, відповідно до цього, розробити стратегію індивідуального розвитку, що допоможе підвищити ефективність освіти й зробити процес навчання цікавішим і різноманітнішим [3].

Висновки. Отже, організація навчального процесу в контексті особистісно орієнтованого підходу у вищому закладі освіти передбачає орієнтацію на особистість студента, його цілі, мотиви, уподобання, що забезпечується використанням відповідних методів і засобів навчання, а також створення необхідних умов; врахування індивідуального досвіду в єдності трьох компонентів - когнітивного (знання), операційного (способи виконання дій), аксіологічного (установки, цінності), набутого студентом як суб'єктом пізнання. Побудова навчання на основі особистісно-орієнтованого підходу повинна відбуватися на основі врахування індивідуально-психологічних особливостей студентів; їхньої самостійності в навчанні, що реалізується у визначенні цілей і завдань курсу безпосередньо самими студентами, виборі ними прийомів навчання; активний, творчий характер завдань, спрямованих на розвиток саморегуляції, самоконтролю, самооцінки студентами результатів своєї діяльності. У процесі реалізації особистісно-орієнтованого підходу до навчання поточний контроль є найефективнішим,

тому що, порівняно з проміжним і підсумковим видами контролю, має менш стандартизовані цілі, завдання й форми. Такий вид перевірки дає змогу повною мірою реалізувати всі функції контролю студента як активного учасника навчального процесу. Зміна форм, способів, методів, видів контролю, кількісна та якісна оцінки, збільшення кількості контрольних завдань і множинність варіантів відповідей і способів їхнього виконання сприяє його самовираженню.

Переорієнтація вищого закладу освіти на особистість студента та надання переваг самостійному оволодінню знаннями, вміннями й навичками обумовлюють доцільність використання індивідуалізованої самостійної роботи студентів.

На основі здійсненого дослідження ми дійшли висновку, що в процесі особистісно орієнтованого підходу студент стає суб'єктом діяльності, а застосування такого підходу у вищому закладі освіти впливає на розвиток його пізнавальної активності за рахунок того, що майбутній фахівець має можливість вибору часу й місця виконання завдань. При цьому свобода особистості сприяє формуванню відповідальності за організацію й результат власної діяльності, розвитку самопізнання, самовдосконалення й самооцінювання. Отже, особистісно діяльнісний підхід передбачає побудову навчального процесу не з позиції логіки і системності предмета, а з погляду розвитку особистості, її внутрішнього стану, розробки індивідуальних завдань.

Подальших наукових розвідок, на нашу думку, потребує дослідження особливостей організації самостійної роботи студентів в умовах особистісно орієнтованого навчання.

Список використаних джерел

1. Асмолов А.Г. Психология индивидуальности / А.Г. Асмолов // – М.: МГУ, 1986.–95с.
2. Зимняя И. Педагогическая психология: учебник для вузов / И. Зимняя // – М.: Логос, 2001. – 384 с.

3. Кивлюк О.П. Інформаційна педагогіка: філософія, теорія, практика / О.П. Кивлюк // – К.: Вид-во УАН ВІР, 2011. – 336 с.
4. Леонтьев А.Н. Деятельность, сознание, личность / А.Н. Леонтьев // – М.: Знание, 1975. – 304 с.
5. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская // – М.: Сентябрь. Изд. 2., 2000. – 96 с.
6. Якиманская И. С. Разработка технологии личностно- ориентированного обучения / И. С. Якиманская // Вопросы психологии. - 1995. - № 2. - С. 31- 42.
7. Яшанов С. М. Система інформатичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання : монографія / С. М. Яшанов // за наук. ред. акад. М. І. Жалдака. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – 486 с.
8. Юнг К.Г. Психология бессознательного: Собр. соч./ К.Г Юнг // – М.: Канон, 1994. – 320 с.

References

1. Asmolov A.N. Psykholohiya indyvydual'nosti [Psychology of individuality]/ A.N. Asmolov // - М.: МНУ, 1986. - 95 p.
2. Zymnyaya Y. Pedagogichna psykholohiya: navchal'nyy posibnyk dlya vuziv [Pedagogical Psychology: A Textbook for Universities]/ I. Zymnyaya // - М.: Lohos, 2001. - 384 p.
3. Kyvliuk O.P. Informatsiyna pedahohika: filosofaya, teoriy, praktyka [Information Pedagogy: Philosophy, Theory, Practice]/ O.P. Kyvlyuk // - К.: Vyd-vo UAN VIR, 2011. - 336 p.
4. Leont'ev A.N. Deyatel'nost', soznanye, lychnost' [Activity, consciousness, personality]/ A.N. Leont'ev // - М.: Znanye, 1975. - 304 p.
5. Yakymanskaya Y. S. Lychnostno-oriyentovane navchannya v suchasniy shkoli [Person-oriented learning in a modern school]/ I. S. Yakymanskaya // - М.: Sentyabr'. Yzd. 2., 2000. - 96 p.
6. Yakymanskaya Y. S. Rozrobka tekhnolohiyi osobysto-oriyentovanoho navchannya [Development of personal-oriented learning technology]/ I. S. Yakymanskaya // Voprosy psykholohiyi. - 1995. - № 2. - P. 31- 42.
7. Yashanov S. M. Systema informatychnoyi pidhotovky maybutnikh uchyteliv trudovoho navchannya: monohrafiya [System of informational training of future teachers of labor education]/ S. M. Yashanov // za nauk. Red. Akad. M. I. Zhaldaka. - К.: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2010. - 486 p.
8. Yunh K.H. Psykholohiya bezsoznatel'noho: Sobr. . Soch [Psychology of the unconscious.] / K.H Yunh // - М.: Kanon, 1994. - 320 p.